

Vladimir Posavec

Imperator August

Rat sa Sekstom Pompejem i obnova trijumvirata

„Sicilski rat bio je jedan od prvih koje je započeo, ali ga je dugo zavladio i češće prekidao: sad je trebalo graditi novo brodovlje što ga je izgubio u burama u dva brodoloma, i to još ljeti; sad je opet bio sklopljen mir jer je to narod odlučno zahtijevao zbog toga što je bio zatvoren dovoz živeža i glad bivala sve teža. Kad je napokon iznova sagradio brodove i oslobodio dvadeset tisuća robova te ih postavio za veslače, izgradi Julijsku luku kod Baje povezavši more s Lukrinskim i Avernskim jezerom.“¹ Taj rat, kojega August u vlastitim Djelima naziva robovskim ratom,² aludirajući na velik broj robova prebjeglih Sekstu Pompeju i potom oslobođenih, pokrenut je na kraju u vrlo teškim okolnostima po Oktavijana. Naime, nakon poraza Lucija Antonija i Markove žene Fulvije u Peruzijskom ratu, Marko Antonije se na čelu jakih vojnih snaga pojavio u Italiji i opsjeo Brundizij. Oktavijanov je položaj u tim trenucima, kao i zbivanjima koja su im neposredno prethodila, bio vrlo nezavidan jer je nakon pobjede nad Lucijem Antonijem protiv sebe imao Seksta Pompeja, Lucija Domicija Ahenobarba i Marka Antonija, svakoga od njih s vlastitim jakim vojnim snagama. Iako je sâm imao četrdeset legija, nije raspolagao ni jednim ratnim brodom, a nije imao ni vremena za njihovu gradnju, pa je strahovao da oni ne opkole Italiju i prisile ju na gladovanje. Stoga je, mada su mu nuđene mnoge djevojke za ženidbu, poslao pismo Gaju Mecenatu da isprosi Skriboniju, sestru Pompejeva tasta Libona, kako bi, ukoliko se pokaže potrebnim, imao i tu mogućnost za sklapanje mira. Saznavši za to, Libon poručio prijateljima da ju bez odgađanja zaruče s Oktavijanom.³

Tada posla Agripu u Auzoniju, koju su opsjele Antonijeve snage, a sam krenu u Brundizij s drugom vojskom. Ali, nekoliko dana se morao liječiti od bolesti u Kanuziji, da bi potom zatekao Brundizij okružen Antonijevim bedemom. Tijekom povremenih sukoba javljeno je da je Agripa zauzeo Sipont, a da je Pompej odbijen od Turija, mada još pod opsadom drži Konsenciju, ali Antonije je nakon bitke kod Filipa slovio kao nepobjediv pa su njegove pretorijanske kohorte prilazile Oktavijanovu opkopu i korile njegove vojnike što su se došli boriti protiv Antonija. U konačnici je na zahtjev obiju vojski i posredovanjem nekog Lucija Koceja, prijatelja obaju vojskovo-

¹ *Suet., Aug.*, 16; *Cass., Dio.*, XLVIII 50, 3; *Flor., Epit.*, II, 18.

² *Aug., Res Gestae*, 27, 3.

³ *App., Bell., civ.*, V, 53; *Suet., Aug.*, 62, 63. Od nje se razveo 38. pr. Kr. nakon nepune dvije godine braka, jer mu je dodijao njezin razvratan život. S njom je imao kćer jedinicu Juliju koju će kasnije protjerati jer se i ona razvratno ponašala.

da, postignuto izmirenje i sporazum dvojice trijumvira učvršćen političkim brakom između Antonija i Oktavijanove sestre Oktavije.⁴

Konačni obračun sa Sekstom otpočeo je na savjet i prijedlog Marka Antonija nakon toga novog i posljednjeg dogovora, postignutog na zahtjev obiju vojski, i nove podjele države među trijumvirima. Lepidu je ostavljena Afrika, kojom je i otprije upravljao, dok je Oktavijanu pripao cijeli zapad države. Kao granica s Antonijevim dijelom (on je dobio istočni dio do rijeke Eufkrat sa svim provincijama i otocima) određen je ilirski grad Skodra. Dogovoreno je da Antonije preuzme rat s Partima, kako bi se osvetio Krasov poraz kod Kare, a Oktavijan da ratuje sa Sekstom Pompejem, ukoliko ne dođe do nekog sporazuma.⁵ Ali dogovor nije riješio teško stanje u Italiji koju je pritiskala glad budući da se u nju ništa nije dovozilo ni s istoka ni sa zapada niti iz Afrike jer su plovidbene putove ugrožavale Sekstove lađe sa Sicilije, Sardinije i Korzike. Kako je sve poskupjelo, narod je smatrao da je tome uzrok svađa među vojskovođama pa ih je grdio navaljujući da sklope mir s Pompejem. Oktavijan uporno nije htio popustiti tim zahtjevima pa mu je Antonije savjetovao da zbog oskudice požuri s ratom protiv Seksta. Kako nije bilo novaca za rat izdan je nalog da svaki posjednik robova uplati po pedeset sestercija za svakog roba kao i da nasljednici koji oporučno nešto naslijede daju dio novca.⁶ Ta je odredba izazvala, dakako, silno nezadovoljstvo pa su se po Rimu okupljale mase nezadovoljnih gađajući kamenjem one koji im nisu prilazili i prijeteći im te se na poslijetku Oktavijan s grupicom prijatelja i pratilaca zaputio među njih kako bi ih umirio i položio im račun, ali oni čim su ga spazili, počeli su kamenjem gađati i njega, a nisu se posramili ni kad je on to izdržao, približio im se i bio ozlijeđen. Na vijest o tome Antonije mu pohita u pomoć. Kad se pojavio na *Via Sacra* svjetina ga, jer je bio spreman na sporazum s Pompejem, nije kamenovala već su ga uputili da se okrene, a kad nije poslušao i njega su zasuli kamenjem. Pozvavši vojnike Antonije je okružio Forum i nakon što ga ni tada nisu propustili pošalje vojnike na masu nakon čega je nastao pokolj. Antonije se jedva probio i izvukao Oktavijana iz pogibelji te ga odveo kući. Kad se svjetina razbježala vojnici su leševe pobacali u Tiber da narod ne bi gledao taj žalostan prizor.⁷ Sporazum s Pompejem nakon toga ipak je sklopljen u kasno ljeto ili ranu jesen 39. pr. Kr. u Puteolima,⁸ ali nisu ga se držali ni Pompej ni Oktavijan. Pompej je nastavio s jačanjem i gradnjom brodovlja kao i s gusarskim prepadima na moru. Bio je nezadovoljan sporazumom jer mu je Antonije obećao Peloponez pod uvjetom da mu on plati ono što mu Peloponežani duguju, dok je Pompej smatrao da mu je Peloponez dan zajedno s tim dugom koji bi, shodno tome, trebao biti plaćen njemu, a ne Antoniju. Oktavijan je, pak, tajno pre-

⁴ *Vel. Pat.*, II, 78; *App., Bell. civ.*, V, 57, 59, 60-64; *Plut., Ant.*, 31.

⁵ *App., Bell. civ.*, V, 65.

⁶ *App., Bell. civ.*, V, 67.

⁷ *App., Bell. civ.*, V, 68.

⁸ *App., Bell. civ.*, V, 72; *Plut., Ant.*, 32; *Flor., Epit.*, II, 18.

ko posrednika pregovarao s Pompejevim oslobođenikom Menodorom o izručenju Sardinije i Korzike. Za to je vrijeme iz Ravene u Brundizij i Puteole ubrzano dovladio duge lađe, ratnu opremu i vojsku iz Galije⁹ namjeravajući da s obje strane napadne Siciliju ukoliko se Antonije, koji se tada nalazio u Ateni, složi s time. Prema Apijanu, da bi se s njim posavjetovao o tom ratu Oktavijan ga je pozvao da na određeni dan dođe u Brundizij. Prema njegovu svjedočanstvu Antonije je s malom pratnjom došao u Brundizij, ali tamo nije zatekao Oktavijana.¹⁰ Nije ga čekao već mu je ostavio pismo u kojem je zatražio da ne krši postignuti dogovor sa Sekstom Pompejem.¹¹

Nedugo prije toga te se godine i Oktavijanovo bračno stanje izmijenilo sklapanjem braka s dalekosežnim implikacijama. Za konzulata, naime, Apija Klaudija i Gaja Norbana, u siječnju 38. pr. Kr. Oktavijan se vjenčao s Livijom, kćerkom republikanca Livija Druza, koji se nalazio na popisu proskribiranih i koji je nakon poraza kod Filipa počinio suicid. Taj je brak i prema tadašnjim standardima bio u najmanju ruku sablažnjiv jer je Livija već bila udata za Tiberija Klaudija Nerona, s kojim je imala sina, a osim toga i bila u šestome mjesecu trudnoće.¹² Zbog toga je Oktavijan konzultirao svećenike koji su mu, prema Kasiju Dionu, odgovorili kako odredbe predaka dopuštaju takav brak. No, i Kasije je zaključio da bi mu svećenici, čak i da među pradjedovskima nisu našli takvu odredbu, nedvojbeno odgovorili da jesu i da je takav brak moguć.¹³ A taj je politički brak za Oktavijana imao uistinu dalekosežne posljedice. Osobno ga je doveo u neposredan dodir s visokim plemstvom u Rimu i ostacima senatorske stranke, a to je bila i objava pomirljivosti uz istodobni poziv na novo političko grupiranje. Privatno je pak dobio inteligentnu ženu koja će mu pedeset godina biti pouzdan savjetnik i sposoban suradnik, no koja će u njegovu obitelj unijeti i karakternu crtu Klaudijevaca, roda koji se isticao starinom i ugledom, koliko sjajnog toliko i neodgovornog, jednog od najposobnijih ali i najzloslutnijih patricijskih rodova staroga Rima.¹⁴

Kad je na kraju otpočeo konačni obračun sa Sekstom Pompejem ratne se operacije nisu odvijale po Oktavijanovu planu. U prilog mu nisu išle vremenske prilike, a prema Svetoniju „ni u jednom drugom ratu nije tako nepromišljeno zapao u brojnije i veće opasnosti“.¹⁵ Najveći do Oktavijanova novog brodovlja, s posadama, kormilari-

⁹ *Cass., Dio.*, XLVIII 49, 1-3.

¹⁰ *Cass., Dio.*, XLVIII 46, 2-3. Prema Dionu, na sastanak je bio pozvan i Lepid, ali on se nije odazvao. Antonije, ne dočekavši Oktavijana, koji je tada bio u Etruriji, vratio se u Atenu izgovarajući se pripremama za rat s Partima.

¹¹ *App., Bell. civ.*, V, 78.

¹² *Vel. Pat.*, II, 79; *Suet., Aug.*, 62, *Tib.*, 5; *Cass., Dio.*, XLVIII 44, 1-2. Livija je Klaudiju Neronu već rodila sina, budućeg cara Tiberija, a u tim je trenucima bila u visokom stupnju trudnoće. Dijete koje se rodilo tri mjeseca nakon vjenčanja s Oktavijanom je Tiberijev brat Druz Neron. Zbog tog se braka, prema Kasiju Dionu, Rimom proširila ironična izreka kako, za razliku od ostalih, oni sretni dobiju dijete već nakon tri mjeseca.

¹³ *Cass., Dio.*, XLVIII 44, 2.

¹⁴ *Suet., Tib.*, 2.

¹⁵ *Suet., Aug.*, 16.

ma i vojnicima koje je odlično uvježbao Marko Agripa, razbio je i uništio u proljeće 38. pr. Kr. silovit afrički vjetar kod Velije (dan. Castellamare della Brucca) i rta Palinura.¹⁶ Dok mu je jedna flota propala u oluji, on je osobno doživio težak poraz na moru sukobivši se s Pompejevim zapovjednikom Apolofanom u Mesinskom prolazu,¹⁷ dok mu je pak treća flota također poražena kod Kume.¹⁸ Ne imajući drugih brodova ni vremena za njihovu gradnju Oktavijan pošalje Mecenata Antoniju da izgladi nesporazume i pridobije ga za suradnju. Antonije je pristao da mu bude saveznik. Dakako, i on je imao vlastite interese jer mu je za rat s Partima bila potrebna i vojska iz Italije pa je planirao zamijeniti brodove za Oktavijanove legije. U proljeće 37. pr. Kr. Antonije je s tristo lađa doplovio iz Atene u Tarent kako bi pomogao Oktavijanu kao što je i obećao. Prema Plutarhu, Antonije je samoinicijativno na čelu jakih snaga zaplovio put Italije, a izmirenje i novi dogovor postignuti su u Tarentu posredovanjem Oktavije. Oktavijan je za planirani pohod protiv Parta Antoniju trebao predati dvije legije, a Antonije njemu sto i dvadeset brodova¹⁹ naoružanih mjedenim kljunovima potrebnih za predstojeći obračun sa Sekstom Pompejem. Spremajući se protiv Parta Antonije je djecu iz braka s Fulvijom, trudnu Oktaviju i kćer prepustio Oktavijanovoj skrbi.²⁰ Također je dogovoreno produljenje trijumvirata na još pet godina, a planirani pohod protiv Seksta Pompeja Oktavijan je odložio za iduću godinu.

Početak je planiran za 1. srpnja 36. pr. Kr., a složeni je plan predviđao istovremeni napad na Siciliju s triju strana. S juga iz Afrike trebao je napasti Lepid, iz Puteola Oktavijan, a iz Tarenta Tauro. Zapovjedništvo nad mornaricom povjereno je Agripi. No, vrijeme ponovno nije bilo sklono Oktavijanu jer se trećega dana pohoda digao snažan južni vjetar uništivši Lepidu mnogo transportnih brodova. Za razliku od njega, koji se ipak iskrcao na Siciliji, opsjeo Lilibej i zauzeo neke gradove, Tauro se, kad je zapuhao vjetar, vratio u Tarent. Oktavijanove su se snage, pak, sklonile u zaljev Aleatu, ali su tamo stradale kad je južni vjetar promijenio smjer u jugozapadni. Nakon što je nevrjeme popustilo, pokazalo se da je najmanje trideset dana potrebno kako bi se sve dovelo u red, a ljetu je već odmaklo i da bi najbolje bilo rat odložiti za iduću ljetu. No, zbog oskudice u Rimu to nije dolazilo u obzir pa je Oktavijan krenuo hitno popravljati brodove, a posade s uništenih brodova poslao Tauru da popuni prazne brodove. Mecenat je hitno poslan u Rim da primiri one koji su sloveli za Pompe-

¹⁶ *Vel. Pat.*, II, 79; *App., Bell. civ.*, V, 88-90; *Cass., Dio.*, XLVIII 47, 2.

¹⁷ *Cass., Dio.*, XLVIII 47, 3-6.

¹⁸ *App., Bell. civ.*, V, 81-83; *Cass., Dio.*, XLVIII 46, 5.

¹⁹ Apijan (*Bell. civ.*, V, 95) navodi broj od 120 brodova, dok Plutarh (*Ant.*, 35) navodi 100 mjedenokljunih lađa.

²⁰ *Plut., Ant.*, 35. *App., Bell. civ.*, V, 93. Oko zbivanja koja su neposredno slijedila Apijanov se prikaz drastično razlikuje od Plutarhova. Prema Plutarhu Antonije je razdražen nekim klevetama protiv Oktavijana, doplovio s tri stotine brodova do Brundizija, ali stanovnici ga nisu htjeli primiti, pa se usidrio u Tarentu, nakon čega je ponovno, posredovanjem Oktavije, Oktavijanove sestre i tada Antonijeve supruge, postignuto izmirenje i novi sporazum između Oktavijana i Antonija.

jeve pristaše i još gajili nadu u njegova sina.²¹ No, mlađi Pompej nije umio iskoristiti povoljnu priliku. Umjesto da napadne oslabljenog i demoraliziranog protivnika, pretpostavljao je da će Oktavijan sada odustati od rata. Zato ga je vijest da će ga on napasti još istoga ljeta zaprepastila.

Čim je mornarica bila spremna Oktavijan odmah pohita u Vibonu, a Agripa ploveći iz Hijere naiđe na Pompejevo brodovlje kod Mile (dan. Milazzo). U cjelodnevnoj bici Agripa je imao više uspjeha, a Pompejevo se brodovlje s mrakom povuklo u luke. Nekoliko dana nakon Agripine pobjede Oktavijan se osobno na moru sukobio s Pompejem u blizini Tauromenija (dan. Taormina) i doživio težak poraz izgubivši većinu brodovlja.²² No, Agripi je pošlo za rukom da zauzme Tindaridu, mjesto puno hrane i podesno za pomorsko ratovanje, pa je Oktavijan tamo preselio pješništvo i konjaništvo. Na Siciliji je raspolagao s dvadeset i jednom legijom, 20.000 konjanika i preko 5.000 lako naoružanih vojnika. No, kako se ratovalo stalnim čarkama bez nekog većeg okršaja, Pompej, koji je strahovao od Oktavijanova pješništva, predloži preko glasnika odmjerenje snaga brodovima, što je Oktavijan, ne bez nelagode i strepnje, prihvatio. U toj je bici kod Nauloha, u kojoj je sudjelovalo 600 lađa, Pompejevo brodovlje potpuno uništeno, a nakon vijesti o porazu i njegove kopnene snage počele su postupno prelaziti na Oktavijanovu stranu.²³

Raspad trijumvirata

Zaprepašten porazom, Pompej, zamijenivši odijelo vojskovođe običnim građanskim odijelom, pobježe u Mesinu ne pobrinuvši se uopće za kopnenu vojsku. Hitno je pozvao Plenija iz Lilibeja s njegovih osam legija namjeravajući pobjeći s njima, ali ga na poslijetku nije čekao nego je sa samo sedamnaest brodova pobjegao Antoniju.²⁴ Plenije je, ne zatekavši Pompeja u Mesini, zaposjeo grad koji su ubrzo opsjele Lepidove i Agripine snage, dok je Oktavijan ostao u taboru u Naulohu. Plenije je ubrzo zatražio primirje, koje je Lepid odmah prihvatio dok je Agripa namjeravao pričekati Oktavijana. Lepidova je namjera bila pridobiti Plenijeve vojnike za sebe pa im je dopustio da pljačkaju grad. Osim spasa, što su jedino tražili, Plenijevi su vojnici dobili priliku da steknu i neočekivanu dobit pa su prešli na Lepidovu stranu i zajedno s njegovim vojnicima cijele noći pljačkali Mesinu.²⁵

Lepid, koji je raspolagao s dvadeset i dvije legije²⁶ i snažnim konjaništvom, namjeravao je zadržati Siciliju za sebe. Kad je sutradan stigao Oktavijan i Lepid mu iznio

²¹ *App., Bell. civ.*, V, 98-99.

²² *App., Bell. civ.*, V, 110-112.

²³ *App., Bell. civ.*, V, 118-121.

²⁴ *Flor., Epit.*, II, 18. navodi da je Pompej pobjegao sa 6 ili 7 lađa, ali daje slikovit opis bijega: „Donedavni gospodar tri stotine i pedeset lađa, bježao je s njih šest ili sedam, s ugašenim svjetlom na zapovjedničkom brodu, bacivši prstenje u more, plašeći se i osvrćući i bojeći se samo tog da ne nastrada.“

²⁵ *App., Bell. civ.*, V, 122.

²⁶ *Vel. Pat.*, II, 80, navodi kako je Lepid raspolagao s dvanaest polupopunjenih legija.

svoje zahtjeve došlo je do ponovnog zaoštavanja odnosa, ali vojska je strahovala od novoga građanskog rata i da nikad neće biti kraja razdorima. Lepidovi su vojnici više cijenili Oktavijana, dok su svome vojskovođi zamjerali sporost kao i to što ih je izjednačio u pljački s poraženim Pompejevim vojnicima. Ovi su pak, prvi, počeli prelaziti na Oktavijanovu stranu, a on potajno poslao vlastite ljude da nagovaraju neodlučne. Potplativši tako mnoge na posljertku i osobno s malim brojem ljudi uđe u Lepidov logor,²⁷ ostavivši snažno konjaništvo pred bedemima, pa je nasred tabora pozivao svakoga kao svjedoka da on ne želi rat. Kad su ga najbliži pozdravili kao vojskovođu na njegovu stranu prvi počеше prelaziti bivši Pompejevi vojnici, a za njima postupno i Lepidovi. On se nalazio u šatoru i tek kad je čuo buku istrča iz njega. Panično nastojeći spriječiti prijelaz prijetnjama, molbama i zadržavanjem zastava na kraju se pomiri sa sudbinom i promijenivši odijelo pohita Oktavijanu. Ovaj ustade i spriječi Lepida, koji je trčao prema njemu, da pred njim ne padne na koljena pred tolikim svjedocima, a potom ga u istom odijelu kao privatnu osobu pošalje u Rim, ostavivši mu samo čast vrhovnog svećenika.²⁸ Lepidovim izbacivanjem iz saveza trijumvirat je praktički prestao postojati iako su se obojica preostalih nastavila koristiti naslovom trijumvira.

Oktavijan nije progonio Pompeja,²⁹ ni osobno ni preko poslanika. Kasnije je običavao govoriti kako Pompej nije bio ubojica njegova poočima, ali vjerojatniji je razlog bio taj što je želio ispitati Antonijevo držanje prema njemu kako bi imao povod za djelovanje. Prema Apijanovim riječima, „odavna je bilo jasno da će se njih dvojica kad druge uklone posvađati zbog lakomosti prema vlasti.“³⁰ Oktavijanova je glavna trenutna zadaća bila učvrstiti vlast i namiriti vojnike od kojih su mnogi vojevali pod njime još od Filipa i Mutine. Na Siciliji se u tim trenucima nalazilo četrdeset i pet legija, 25.000 konjanika i više od 12.000 lako naoružanih vojnika. To nije bilo ni malo bezopasno i upravo među njegovim legionarima izbila je pobuna.³¹ Vojnici su tražili nagrade poput onih koje su dobili nakon pobjede kod Filipa i da budu raspušteni. Trudeći se umiriti ih obećanjima nagrada i novim pohodima, ovaj put protiv Ilira, na kraju je ipak morao popustiti i otpustiti 20.000 onih koji su vojevali kod Filipa i Mutine. Oni su odmah uklonjeni sa Sicilije da ne bi utjecali na druge. Preostale je pohvalio ulijevajući im nadu da će i oni uskoro biti otpušteni kao bogati te im je

²⁷ *Vel. Pat.*, II, 80.

²⁸ *App., Bell. civ.*, V, 124-126; *Vel. Pat.*, II, 80. Prema Veleju, „... krijući se među posljednjom četom onih koji su grnuli k Cezaru, pao je (Lepid) pred njegove noge. Ostavljen mu je život i vlasništvo nad njegovim imanjem, no oduzeto dostojanstvo, ono što nije mogao sačuvati.“

²⁹ Pompej je, na kraju pogubljen u Miletu, najvjerojatnije po Antonijevu tajnom nalogu, jer je spletkario nudeći suradnju i Partima. Ubio ga je Marko Ticije, Antonijev zapovjednik, ali postoji mogućnost i da je to učinjeno bez Antonijeva znanja pa bi za Pompejevu smrt mogli biti krivi i Marko Ticije ili Lucije Mucije Plank, upravitelj Sirije.

³⁰ *App., Bell. civ.*, V, 127.

³¹ *Vel. Pat.*, II, 81.

trenutno isplatio po 500 denara. Nakon toga je odmah Siciliji udario namet od 1.600 talenata, imenovao propretore za Afriku i Siciliju i razdijelio vojsku na jednu i drugu provinciju. Ostatak trupa podijelio je tako da je jedan dio poslao naprijed u Italiju, a ostatak poveo osobno kad je napuštao otok.³²

Prilikom povratka u Rim daleko ispred Grada dočekali su ga brojni ovjenčani senatori i narod te ga otpratili u hramove i potom kući. Sutradan je održao govore u Senatu i pred narodom nabrajajući svoja djela i opisujući upravu, objavio je mir i okončanje građanskih ratova, oprostio namete onima koji su ih još dugovali, kao i plaćanja zakupnina. Senat mu je izglasao brojne počasti ostavljajući mu da po vlastitoj volji prihvati sve ili samo one koje mu se svide. Izabrao je ovaciju, godišnje svečanosti u dane kad je pobijedio, prijedlog da mu se na Forumu postavi zlatni kip u pobjedničkom odijelu u kojem je ušao u grad te stup s kljunovima pobijeđenih brodova. Ispod kipa koji mu je postavljen stajao je natpis: „Uspostavio je davno poremećeni mir na kopnu i na moru.“³³ No, kad je narod htio prenijeti čast vrhovnog svećenika s Lepida na Oktavijana on to odbi, a odbio je i kad se tražila Lepidova smrt kao neprijatelja države. Zato je prema odbjelim robovima koji su utočište našli u vojsci Seksta Pompeja bio nemilosrdan. Svim je vojskama, naime, poslao zapečaćena pisma s nalogom da se sva otvore istoga dana i izvrši ono što je naređeno. Naredbe su se odnosile na robove koji su pobjegli i za koje je Pompej tražio slobodu, a Senat im ju po ugovoru dao. Oni su istoga dana pohvatani i kad su dovedeni u Rim Oktavijan ih je predao gospodarima ili njihovim nasljednicima. One koje nije imao tko prihvatiti dao je pogubiti u okolici onih gradova iz kojih su pobjegli.³⁴ Riješio je i problem razbojničkih bandi koje su javno harale po Siciliji i po samom Rimu imenovavši Sabina kao zapovjednika sa zadaćom da riješi to pitanje. Njemu je pošlo za rukom da za manje od godinu dana mnoge pohvata i pobije čime je uspostavio siguran mir i zadivio Oktavijana. Još je jednom mjerom pokazao da teži izmirenju – javno je dao spaliti spise koji su bili dokumenti građanskih nemira te je obećao konačno uređenje države čim se Antonije vrati iz rata s Partima izražavajući uvjerenje da će i Antonije napustiti vlast budući da je građanski rat završen.³⁵

Ilirski rat

Povod ratu protiv ilirskih naroda, poglavito Japoda, Tauriska, Panonaca i Delmata, bili su pljačkaški pohodi usmjereni prema Italiji. Prema Apijanu, rat je bio usmjeren protiv naroda od kojih jedni još nisu bili pokoreni, a drugi su se odmetnuli od rimske vlasti tijekom građanskih ratova.³⁶ Taj se drugi navod odnosi najvjerojatnije

³² *App., Bell. civ.*, V, 129.

³³ *App., Bell. civ.*, V, 130.

³⁴ *App., Bell. civ.*, V, 131.

³⁵ *App., Bell. civ.*, V, 132.

³⁶ *App., Bell. civ.*, V, 145; *App., Illyr.*, X, IV, 16; *Cass., Dio.*, XLIX 34, 2.

na vjerolomne Delmate protiv kojih su rimski vojskovođe dotad već vodili više pohoda. Stoga taj rat Svetonije i zove delmatskim ratom i jedan je od samo dvaju vanjskih ratova koje je Oktavijan osobno vodio.³⁷ Za Panonce Kasije Dion izriječno navodi kako nije bilo nikakva povoda za rat s njima niti su počinili išta krivo u odnosu prema Rimu. Naprotiv, Oktavijan je smatrao svaku akciju prema slabijoj strani kao opravdanu, dok je pak s druge strane to veselilo njegove ljude nadmoćnije u oružju.³⁸ Osim Apijana, većina rimskih autora tek se usput osvrće na Oktavijanovu dvogodišnju kampanju u Iliriku, koja je, osim rješavanja ilirske opasnosti, imala i zadaću angažiranja znatnog broja vojnika čija bi besposlenost mogla uroditi neredima ili pobunom.³⁹ Osobno mu je to bila prilika i da se dokaže kao uspješan vojskovođa. Najžešće su borbe vođene u ratu s Japodima, pohodu koji je otpočeo iskrcavanjem jakih snaga, možda u Seniji (dan. Senj) i prelaskom Kapele. Jedino je pohodom protiv Japoda osobno zapovijedao dok je pokoravanje drugih naroda povjerio svojim legatima. No, prije toga, kako piše Apijan, provedena je operacija protiv Liburna i drugih jadranskih gusara. Pomorskoj operaciji vjerojatno je bio pridružen i kopneni pohod iz Akvileje prema unutrašnjosti japodskog teritorija.

Središnje mjesto pohoda predstavljala je opsada Metula, najvećeg japodskog utvrđenog središta, prilikom koje je Oktavijan pokazao hrabrost i odlučnost dostojne pravog vojskovođe. Naime, tijekom uspješnog odolijevanja branitelja rimski su se napadači počeli povlačiti pa je Oktavijan pograbio štit jednoga vojnika i sam pohrlao na opsadni most, pri čemu su ga slijedili samo Agripa i Hijeron s nekolicinom tjelohranitelja. Nakon što su ostali posramljeni legionari pohrlili za svojim zapovjednikom most se urušio pod njihovom težinom. Iako izudaran, vojskovođa je morao smoći snage da ustane i popne se na toranj kako bi ga vojska vidjela i time spriječi paniku.⁴⁰ Tu je junačku epizodu Apijan u stvari preuzeo iz Oktavijanovih memoara, kojima se isključivo služio kao izvorom, uz Oktavijanovo izvješće Senatu. Otuda tako dramatičan opis, koji neodoljivo asocira na hrabrost i odlučnost Aleksandra Makedonskog, upućuje na Oktavijanovu političku propagandu. Opis događaja koji se vjerojatno uistinu dogodio nedvojbeno spada u mješavinu literarne fikcije, političke propagande i povijesne stvarnosti.⁴¹ U rušenju mosta, prilikom kojeg je smrtno stradao dobar dio ljudi koji se nalazio na njemu, Oktavijan je čudom preživio, ali nema ni spomena o Agripi, koji se potvrđeno nalazio neposredno uz Oktavijana.

³⁷ Suet., *Aug.*, 20. Drugi je pohod protiv Astura i Kantabra poveljen 29. pr. Krista.

³⁸ Cass., *Dio.*, XLIX 36, 1.

³⁹ Vel. Pat., II, 78; Cass., *Dio.*, XLIX 35-38.

⁴⁰ App., *Illyr.*, X, IV, 20; Flor., *Epit.*, II, 23.

⁴¹ Da su toga bili svjesni još i u antici pokazuje činjenica da joj antički autori, osim Apijana, posvećuju malo prostora. Svetonije (*Aug.*, 20) ne precizirajući mjesto spominje tek da je ozlijedio bedro i obje ruke, Kasije Dion (XLIX 35, 2) ne navodi ozljede, već da je prilikom opsade Metula srušen dok se pokušavao s opsadnog tornja uspeti na bedem. Ni Flor (II, 23) ne spominje Metul, ali naglašava da je bio izranjavan po rukama i nogama.

Kad su Metuljani uvidjeli Oktavijanovu odlučnost, budući je on počeo s izgradnjom novih drvenih mostova, odlučili su sutradan ponuditi pregovore, predati pedeset taoca po njegovu izboru i primiti rimsku posadu smještenu na više brdo, dok su oni sami zauzeli ono niže. No kad je rimski garnizon zatražio da polože oružje, razjareni stanovnici zatvorili su vlastite žene i djecu u vijećnicu, smjestili uokolo naružane stražare i naredili im da spale zgradu u slučaju da događaji krenu pogrešnim tijekom te zatim očajnički napali Rimljane. No, kako su s nižeg položaja napadali one na višem, bili su potpuno nadjačani. Potom su stražari oko vijećnice zapalili zgradu, a mnoge majke ubile su svoju djecu i potom počinile suicid. Druge su se, pak, držeći djecu u naručju bacale u plamen. Tako su mladi Metuljani poginuli u borbi, a veći dio neboraćkog stanovništva stradao je u vatri.⁴² Dionov je opis pada Metula ponešto drugačiji. Po njemu rimski je garnizon u Metulu uništen, a tek potom Japodi su zapalili naselje, neki ubijajući sebe, a neki vlastite žene i djecu prije samoubojstva. No, i oni zarobljeni digli su ubrzo nakon toga ruku na sebe.⁴³ Prema Apijanovim riječima, Metul je potpuno razoren tako da od njega nije ostalo ni traga iako je to bio najveći grad u tim predjelima. Nakon razaranja Metula ostali su se Japodi predali Oktavijanu.⁴⁴

Pokoravanje Japoda slijedio je pohod protiv Segestana, naroda koje su Rimljani u prošlosti već dva put napali, ali nisu pribavili niti taoce ni išta drugo, zbog čega su, kako Apijan kaže, Segestani postali vrlo arogantni. Protiv njih je Oktavijan morao napredovati kroz teritorij Panonaca. Pustošeći njihovu zemlju osam dana ognjem i mačem jer je očekivao da će se predati dragovoljno, a to nitko nije učinio, stigao je do teritorija Segestana.⁴⁵ Njihovo glavno središte, odlično utvrđenu Segestu, Oktavijan je napadao i brodovima i kopnenim snagama i na poslijetku uspio zauzeti grad nakon što je pomoć koja je Segestanima pristizala iz Panonije uništena zasjedom. Nakon trinaest dana rimskih napada grad je konačno zauzet. Zadivljen hrabrošću branitelja Oktavijan ih nije kaznio smrću ni ikako drukčije već se zadovoljio dankom.⁴⁶ Zadovoljan postignutim ostavio je u Segesti Fufija Gemina s dvadeset i pet kohorti i vratio se u Rim.⁴⁷ Po dolasku u Rim odgodio je izglasani mu trijumf, odobrio postavljanje kipova Oktaviji i Liviji, odobrio im sličan vid zaštite kakvu su uživali pučki tribuni kao i pravo da vlastitim poslovima upravljaju bez tutora.

⁴² App., *Illyr.*, X, IV, 21.

⁴³ Cass., *Dio.*, XLIX 35, 3-4.

⁴⁴ App., *Illyr.*, X, IV, 21.

⁴⁵ App., *Illyr.*, X, IV, 22; Cass., *Dio.*, XLIX 36, 1-2; 37, 1.

⁴⁶ App., *Illyr.*, X, IV, 23-24; Cass., *Dio.*, XLIX 37, 2-6.

⁴⁷ Prema Apijanu (*Illyr.*, X, IV, 24) Oktavijan je planirao na proljeće opet doći u Ilirik, ali Kasije Dion (XLIX 38, 2) drugačije navodi njegove planove. Po njemu, ugledajući se na Julija Cezara, Oktavijan je planirao povesti jedan pohod na Britaniju, zbog čega se već svršetkom zime 34. pr. Kr. uputio prema Galiji. Od početnog puta vratila ga je vijest o pobuni nekih od novopokorenih naroda kojoj su se pridružili i Delmati pa je pohitao u Ilirik.

Na povratak u Ilirik početkom 34. pr. Kr. natjerale su ga vijesti o pobuni protiv rimske vlasti. Dok je on stigao Fufije Gemin je, iako isprva izbačen iz Segeste, u nekoliko bitaka porazio pobunjenike i vratio Panoniju, dok je Valerije Mesala porazio Salase i druge koji su im se pridružili u ustanku. Novi je pohod stoga pokrenut protiv još neporaženih Delmata.⁴⁸ Vijesti Apijana i Kasija Diona nisu sukladne jer mnogo kraći i sažetiji Dion tvrdi kako je pohodom isprva zapovijedao Agripa, a zatim i Oktavijan,⁴⁹ dok opsežniji i mnogo detaljniji Apijan Agripu uopće ne spominje u svezi s Delmatskim ratom, već sve zasluge pripisuje Oktavijanu.⁵⁰ Najžešće i iscrpljujuće borbe vođene su za Promonu (dan. Tepljuh), izvorno liburnski grad koji su Delmati zauzeli i dodatno utvrdili. Sklopivši međusobni savez skupili su oko 12.000 ratnika i za zapovjednika izabrali nekog Versa. Dugotrajna opsada praćena povremenim uspješnim delmatskim protunapadima početkom ljeta okrunjena je, nakon mnogih poteškoća, zauzimanjem Promone, ali delmatski otpor još nije bio slomljen i ratne su se operacije morale nastaviti. Jedna je Oktavijanova kohorta zbog uzmaka morala biti kažnjena decimiranjem, a uz svakog desetog vojnika pogubljena su i dva centuriona. Ostalima je za cijelo ljeto umjesto žita određeno sljedovanje ječma.⁵¹

Apijan poimence navodi još dva delmatska čvrsta uporišta – Sinodij i Setoviju. Sinodij je nakon osvajanja Oktavijan spalio, dok je prilikom opsade Setovije bio ozlijeđen pogotkom kamena u koljeno zbog čega je nekoliko dana bio prisiljen ležati.⁵² Nakon osvajanja grada Oktavijan se vratio u Rim ostavljajući Statilija Taura da dovrši rat s Delmatima. Nakon što je na januarske kalende 33. pr. Kr. nastupio na svoj drugi konzulat, predavši ga istoga dana Autroniju Petu, krenuo je natrag u Dalmaciju gdje su ga tijekom putovanja izgladnjeli Delmati dočekivali nudeći mu vlastitu djecu kao taoce, što je on odbio. Prihvatio je, naprotiv, bojne znakove otete Gabiniju i plaćanje zaostalog tributa, neplaćenog još od Cezarova vremena, koji je sad obnovljen. Nakon pokoravanja Delmata Oktavijan je krenuo protiv Derbana koji su zatražili oprost, predali taoce i obvezali se na plaćanje tributa. I drugi su mu narodi potom u susret slali poslanike predajući taoce kao jamstvo ugovora koje su sklapali s njim. Na taj je način Oktavijan pokorio cijelu ilirsku zemlju, ne samo narode koji su se pobunili već i one koji nikad nisu bili pod vlašću Rima. Zbog toga ga je Senat nagradio iliričkim trijumfom kojega je proslavio kasnije, zajedno s pobjedom protiv Kleopatre i Antonija.⁵³

⁴⁸ Cass., Dio., XLIX 38, 3.

⁴⁹ Cass., Dio., XLIX 38, 3.

⁵⁰ App., Illyr., X, V, 25-28.

⁵¹ App., Illyr., X, V, 27; Cass., Dio., XLIX 38, 4.

⁵² App., Illyr., X, V, 27; Suet., Aug., 20.

⁵³ App., Illyr., X, V, 28.

Rat s Kleopatom i obračun s Antonijem

Dok je Oktavijan na zapadu bilježio uspjehe Antonije je na Istoku traljavo i neodlučno vodio rat protiv Parta, čemu je u najvećoj mjeri doprinosila njegova zaslijepljenost Kleopatom.⁵⁴ Oktavijan je, pak, kako kaže Plutarh, čestim optuživanjem pred narodom podbadao mnoštvo protiv Antonija.⁵⁵ Ni Antonije njemu nije ostajao dužan u brojnim optužbama.⁵⁶ Prikladan razlog za rat Oktavijan je vidio u nepravdi koju je Antonije otvoreno činio njegovoj sestri Oktaviji, s kojom je bio u zakonitu braku, živeći otvoreno u ljubavnoj vezi s Kleopatom.

Konkretan povod i prilika za otvoreni sukob pojavila se kad je Antonije sinove iz veze s Kleopatom proglasio kraljevima kraljeva, Kleopatrinim suvladarima nad Egiptom, Ciprom, Libijom i Kelesirijom, i još uz to starijem sinu Aleksandru dodijelio Armeniju, Mediju i Partiju (nakon što ju on, Antonije, osvoji), a mlađem Ptolemeju Fenikiju, Siriju i Kilikiju kao da dijeli vlastitu baštinu. Vijest o tome Oktavijan je iznio u Senatu, podbadajući senatore protiv Kleopatre i Antonija. Antonije je za to saznao dok je bio u Armeniji. Odmah je naložio Kanidiju da sa 16 legija krene prema moru, dok je on s Kleopatom otišao do Efeza, koji je postao baza za njegovu pomorsku silu. Čuvši za brzinu i razmjere njegovih priprema Oktavijan se vrlo uznemirio ne želeći biti prisiljen rješavati ishod rata još tog ljeta. No, Antonije je teško pogriješio odgađajući pohod čime je Oktavijanu dao vremena da se pripremi.⁵⁷ A kad je bio potpuno spreman dao je u Senatu pročitati Antonijevu oporuku pohranjenu kod vestalki, a potom izglasati objavu rata Kleopatri uz oduzimanje svih ovlasti Antoniju.⁵⁸

Oba su protivnika raspolagala jakim vojnim snagama i na kopnu i na moru, ali prevaga je bila na Antonijevoj strani. Oktavijan je svoje odlično opremljene postrojbe okupljao u Tarentu i Brundiziju, a Antonije i Kleopatra grupirali su snažno brodogradnja u Ambrakijskom zaljevu. Antonije je raspolagao golemom flotom, ali velik broj njegovih brodova nije imao potpune posade. Uza sve to, velik dio pješastva još je bio na putu, a Oktavijan je radije odlučio voditi rat u Grčkoj negoli dopustiti Antoniju iskrcavanje u Italiji, pa je iznenada s cjelokupnom vojskom prešao Jonsko more i, iskrcavši konjaništvo na epirskoj obali, pomorsku bazu uredio na susjednoj Korikiri.⁵⁹ Odatle je pošao do akcijskog rta, ali nitko mu nije pošao u susret premda je uputio poziv ili da se pregovara ili da se povede bitka. Stoga je već sutradan prebacio snage i zauzeo položaj na rtu nasuprot Akcija, na uzvisini s koje se pogledom lako

⁵⁴ Vel. Pat., II, 82; Flor., Epit., II, 20, 21.

⁵⁵ Plut., Ant., 55.

⁵⁶ Plut., Ant., 54-55; Cass., Dio., L 1, 3.

⁵⁷ Plut., Ant., 58.

⁵⁸ Plut., Ant., 60; Cass., Dio., L 3, 3-5; 6, 1.

⁵⁹ Cass., Dio., L 3, 3-5; 11, 6; 12, 1-3.

⁶⁰ Cass., Dio., L 12, 1-5; Flor., Epit., II, 21.

kontrolirao cijeli Ambrakjski zaljev, a s druge strane vanjsko more oko otoka Paksa, dok je flotom zatvorio izlaz iz zaljeva.⁶⁰ Ta je blokada Antonija prisilila na djelovanje. Antički pisci predbacuju mu da je bio pod velikim utjecajem Kleopatre odlučivši se za sraz na moru, iako je u kopnenim snagama bio daleko jači,⁶¹ ali Antonije je bio iskusan vojskovođa i zacijelo je dobro procijenio stanje prije no što je donio konačnu odluku. Oktavijan se, naime, unatoč Antonijevim višekratnim pokušajima, nije dao uvući u bitku na kopnu, dok je za to vrijeme Agripa izveo iznenadni napad, zauzeo Lefkadu i zarobio tamošnje brodove te zatim porazio Kvinta Nazidija u pomorskoj bici i osvojio Patras. Ubrzo potom odsječen je i Korint, a dok se to događalo Marko Tacije i Statilije Tauro iznenadili su i porazili Antonijevo konjaništvo i zarobili Filadelfa, kralja Paflagonije.⁶² Niz nepovoljnih događaja nastavljen je prebjegavanjem Gneja Domicija na Oktavijanovu stranu, nakon čega je u Antoniju počelo rasti nepovjerenje prema svakome. Agripina flota na moru i gubitak luka ubrzo su doveli do prekida opskrbe, a i Antonije je osobno doživio poraz u konjaničkom sukobu s Oktavijanovim snagama.⁶³ U konačnici jedina je moguća odluka morala biti proboj iz Ambrakijkog zaljeva.

Odlučna se bitka povela 2. rujna 31. pr Kr.⁶⁴ oko podneva nakon nekoliko dana odgađanja zbog lošega vremena. Ovoga puta Oktavijan je imao više sreće jer je silovita oluja pogodila Antonijevo brodovlje dok je njegovo ostalo pošteđeno.⁶⁵ Iako je Oktavijan namjeravao izbjeći otvorenu bitku ostavljajući Kleopatri i Antoniju prostor za uzmak, prilikom kojega ih je želio zarobiti, pristao je u konačnici na Agripin plan koji je predviđao pomorsku bitku. Agripa je smatrao da bi bilo nemoguće uhvatiti bjegunce koji bi koristili i jedra.⁶⁶ Lijevim krilom Oktavijanova brodovlja zapovijedao je Agripa, sredinom Aruncije, a desnim krilom Oktavijan osobno.⁶⁷ Desnim krilom Antonijeve flote nasuprot Agripi zapovijedao je osobno Antonije zajedno s Publikolom, lijevim krilom naspram Oktavijanu Celijske, dok su sredinu držali Marko Oktavije i Marko Instej.⁶⁸ Opisi bitke razlikuju se kod Kasija Diona i Plutarha, jedina dva autora koji detaljnije opisuju sam sraz kod Akcija.⁶⁹ Iako je dugo vremena bitka bila neodlučna presudan je u konačnici bio Kleopatrin bijeg, nakon čega je Anto-

⁶¹ *Plut., Ant.*, 61.

⁶² *Cass., Dio.*, L 13, 5-6.

⁶³ *Cass., Dio.*, L 14, 3.

⁶⁴ *Cass., Dio.*, LI 1, 1.

⁶⁵ *Cass., Dio.*, L 31, 2.

⁶⁶ *Cass., Dio.*, L 31, 2-3.

⁶⁷ *Vel. Pat.*, II, 85; *Plut., Ant.*, 65. Prema Veleju desnim je Oktavijanovim krilom zapovijedao Marko Lurije, lijevim Aruncije, dok su Antonijevim brodovljem upravljali Publikola i Sozije.

⁶⁸ *Plut., Ant.*, 65.

⁶⁹ Prema Plutarhu (*Ant.*, 65) bitku je otpočeo Antonije na lijevom krilu, prema Dionu (L, 31, 5-6), pak, Oktavijan pomicanjem oba krila u obliku polumjeseca nastojeći ili opkoliti neprijatelja, ili razbiti njegovu formaciju po svaku cijenu.

nije napustio svoje vojnike i brodove te pohitao za njom.⁷⁰ Jedino Plutarh daje vremensko određenje, pa navodi kako je oko četiri sata poslijepodne počeo polako prestajati otpor Antonijevih ljudi na brodovima nakon što ih je napustio vojskovođa, a Oktavijan pozivao na predaju.⁷¹ Antonijeva, pak, kopnena vojska, a radilo se o devetnaest legija i 12.000 konjanika, prema Plutarhovu svjedočanstvu, nije vjerovala da ih je Antonije ostavio i sedam je dana odbijala Oktavijanove pozive na predaju očekujući Antonijev povratak. Tek kad ih je napustio zapovjednik Publije Kanidije Kras, napustivši noću tabor, iako je od Antonija primio nalog da se s vojskom povlači preko Makedonije na Istok, predali su se Oktavijanu.⁷² No, mnoge su se važne postrojbe ipak uspjele izvući. Od njih su Rimljani otišli k Antoniju dok su se saveznički odredi vratili kućama. Ti se saveznici, međutim, kasnije više nisu borili protiv Oktavijana.⁷³ Akcijska se bitka pokazala presudnim događajem u kojem je nad istočnjačkom apsolutnom teokratskom monarhijom pobijedila zapadna monarhijska koncepcija.

Senatore, vitezove i druge utjecajnije osobe koji su bili na Antonijevoj strani kaznio je visokom globom, mnoge dao zaklati, ali nekima je i oprostio. Antonijevi su vojnici raspoređeni među Oktavijanove legije, da bi potom one koji su bili rimski građani, a prelazili su godine za vojnu službu, i one Antonijeve i vlastite, poslao u Italiju i otpustio ne isplativši im ništa. Nije, naime, zaboravio koliko su mu straha zadali na Siciliji nakon pobjede nad Sekstom Pompejem i strahovao je da bi mogli ponoviti izgred. Zbog toga je žurno, prije najmanjeg znaka pobune, otpustio neke iz službe, dok je većinu dao raspršiti. Oni koji su zadržali položaj i ostali u službi nisu radili problema djelom zato jer su bili pod čvrstom kontrolom časnika, ali većina jer se nadala stjecanju bogatstva Egipta.⁷⁴

Oktavijan neposredno nakon bitke nije progonio Antonija,⁷⁵ odloživši pohod za iduću godinu,⁷⁶ znajući da će nakon takva poraza Antonijevi istočni saveznici polako prelaziti na njegovu stranu. Čim je zima prošla⁷⁷ Oktavijan je na čelu jake vojske krenuo prema Egiptu jer je Antonije još uvijek raspolagao vojnim snagama. U blizini Aleksan-

⁷⁰ *Vel. Pat.*, II, 85; *Plut., Ant.*, 65; *Flor., Epit.*, II, 21; *Cass., Dio.*, L 33, 1-3.

⁷¹ *Plut., Ant.*, 65, 68; *Vel. Pat.*, II, 85; *Cass., Dio.*, L 33, 4.

⁷² *Vel. Pat.*, II, 8; *Plut., Ant.*, 68; *Cass., Dio.*, LI 1, 4.

⁷³ *Cass., Dio.*, LI 1, 5.

⁷⁴ *Cass., Dio.*, LI 3, 1-4.

⁷⁵ *Vel. Pat.*, II, 87. Doduše, prema Kasiju Dionu (LI 1, 4) jedan je kontingent brodova poslan za Antonijem i Kleopatrom, ali kad je postalo jasno da ih neće doći, ti su se brodovi vratili, dok su, pak, prema Plutarhu (*Ant.*, 67) brodovi progonitelja čak stupili u kraći okršaj s Antonijevim ladama.

⁷⁶ *Plut., Ant.*, 74; Drukčije *Flor., Epit.*, II, 21. Svetonije (*Aug.*, 17) pak izriekom navodi kako je nakon Akcija otplovio u zimovnike na Sam gdje su ga uznemirile vijesti da se vojnici koje je iz svih svojih legija poslao u Brundizij bune tražeći nagradu i otpust iz službe pa je odmah krenuo u Italiju. U Brundiziju se zadržao dvadeset i sedam dana dok nije sve uredio po željama vojnika, a onda je okolnim putem preko Azije i Sirije pošao u Egipat.

⁷⁷ *Plut., Ant.*, 74; Drukčije *Cass., Dio.*, LI 4, 1. Prema Kasiju Oktavijan je polako napredovao preko Grčke sređujući usput stvari, a zatim je isto tako lagano napredovao preko Male Azije motreći Antonijeve poteze.

drije Antonijevo je konjaništvo, koje je on osobno predvodio, nanijelo Oktavijanovim konjanicima poraz natjeravši ih do tabora.⁷⁸ Sutradan, 1. kolovoza 30. pr. Kr., Antonije je porazmjestio svoje pješništvo na brežuljcima oko grada i promatrao vlastito brodovlje kako kreće u napad protiv Oktavijanove flote. No, njegovo je brodovlje, kad se približilo, prešlo na Oktavijanovu stranu, a odmah potom to je učinilo i konjaništvo. Pješništvo mu je, doduše, ostalo vjerno, ali te su snage potom poražene, pa se, uvjeren da ga je Kleopatra izdala, povukao u grad.⁷⁹ Tu je počinio samoubojstvo, a kad je to objavljeno Oktavijanu, on „...povukavši se dublje u šator, zaplaka zbog čovjeka koji mu je bio rođak po tzbini, suvladar i dionik mnogih zajedničkih bojeva i pothvata.“⁸⁰

Oktavijanova želja da Kleopatru provede Rimom u trijumfu nije se ispunila jer je i ona počinila suicid.⁸¹ Mladoga Antila, „... starijega od dvojice Fulvijinih sinova, dao je od kipa božanskoga Julija, kojemu se poslije mnogih uzaludnih molba utekao, odvući i ubiti. Isto je tako Cezariona, kojim se Kleopatra javno dičila da mu je Cezar otac, dao ubiti pošto su ga na bijegu uhvatili. Ostalu je Antonijevu i kraljčinu djecu kao da su mu najbliži rođaci ne samo pomilovao, nego ih je kasnije svakoga prema položaju dao uzdržavati i pomagati.“⁸² Antonijevim porazom cjelokupna je vlast ostala u Oktavijanovim rukama.⁸³ Nakon što se neko vrijeme zadržao u Egiptu, osnovavši na mjestu pobjede nad Antonijem grad Nikopol, Oktavijan se preko Sirije uputio prema Aziji, gdje je proveo zimu. Za to vrijeme Senat mu je izglasao brojne počasti i pravo trijumfa za pobjedu nad Kleopatrom. Peti je konzulat za godinu 29. pr. Kr. nastupio na otoku Samu,⁸⁴ a trostruki je trijumf slavio od 13. do 15. kolovoza za pobjede nad Delmatima i Panoncima, pobjedu kod Akcija i za osvajanje Egipta.⁸⁵ Nastupilo je razdoblje kad je ponovno trebalo posvetiti više pozornosti učvršćivanju vlasti. Građanski su ratovi okončani, kako su to primijetili već i suvremenici, i bilo je nužno osmisliti nekakav novi model obnašanja vlasti. Oktavijan je bio suglasan s temeljnom Cezarovom političkom postavkom da stari republikanski sustav nije u stanju upravljati golemom državom. Cezarova težnja za monarhijom završila je političkim atentatom što je Oktavijanu jasno pokazalo da je republikanska tradicija snaga koju se još uvijek mora uvažavati. Oblici republikanske uprave mogli su biti sačuvani kao uspomena na starinu, ali na čelu države morao je stajati jedan čovjek kao zapovjednik vojske i uprave i najviši izvor vlasti.

Kraj drugoga dijela

⁷⁸ *Plut., Ant.*, 74; *Cass., Dio.*, LI 10, 1.

⁷⁹ *Plut., Ant.*, 76.

⁸⁰ *Plut., Ant.*, 78.

⁸¹ *Suet., Aug.*, 17; *Flor., Epit.*, II, 21; *Plut., Ant.*, 86.

⁸² *Suet., Aug.*, 17; *Plut., Ant.*, 87.

⁸³ *Cass., Dio.*, LI 1, 1.

⁸⁴ *Suet., Aug.*, 26.

⁸⁵ *Cass., Dio.*, LI 21, 5-9.

Popis izvora:

- Apijan, *Rimski građanski ratovi*, prev. B. M. Stevanović, Beograd 1967.
 Apijan, *Appian's Roman History*, trans. H. White, The Loeb Classical Library, Cambridge – London, reprinted 1988.
 Kasije Dion, *Roman History*, trans. E. Cary, The Loeb Classical Library, Cambridge – London 1984.
 Ciceron Marko Tulijski, *De Republica*, The Loeb Classical Library, Cambridge – London 1984.
Djela Božanskog Augusta, prijevod i komentar R. Matijašić, Zagreb 2007.
Eutropius, Breviarum ab urbe condita, trans. H. V. Bird, Liverpool 1993.
 Fest Rufije, *Kratak pregled povijesti rimskog naroda*, prijevod, komentar i uvodna studija H. Gračanin, Zagreb 2011.
 Flor Anej Lucije, *Dvije knjige izvadaka iz Tita Livija o svim ratovima u sedam stotina godina*, prev. J. Miklič, Zagreb 2005.
 Livije Tit, *Ab urbe condita*, trans. A. C. Schlesinger, The Loeb Classical Library, Cambridge – London 1987.
 Paterkul Velej Gaj, *Rimska povijest*, prev. J. Miklič, Zagreb 2006.
 Plutarh, *Usporedni životopisi*, prev. Z. Dukat, Zagreb 1988.
 Tacit Kornelije, *Anali*, prev. J. Miklič, Zagreb 2006.
 Trankvil Svetonije Gaj, *Dvanaest rimskih careva*, prev. S. Hosu, Zagreb 1956.
 Vergilije Maron Publije, *Eneida*, prev. B. Klaić, Zagreb 2005.

Popis korištene literature:

- Baker G. P., *Augustus: The Golden Age of Rome*, New York 2000.
 Cambi N., *Antika*, Zagreb 2002.
 Cambi N., *Kiparstvo rimske Dalmacije*, Split 2005.
 Cary M., Scullard H. H., *A History of Rome down to the Reign of Constantine*, London 1975.³
 Cazenave M., Auget R., *Ludi carevi, Pokušaj povijesne mitoanalize*, Zagreb 1990.
 Clemente G., *Guida alla storia Romana*, Milano 1981.
 Crawford H. M., *The Roman Republic*, Cambridge 1992.
 Dando-Collins S., *Legions of Rome. The Definitive History of Every Imperial Roman Legion*, London 2010.
Der neue Pauly: Enzyklopädie der Antike, Stuttgart, Weimar 1996.-2002.
 Dumézil G., *Drevna rimska religija*, Novi Sad 1987.
 Eck W., *The Age of Augustus*, Oxford 2007.²
 Eugel J. M., *L'Empire Romain*, Paris 1973.
 Fox L. R., *Klasični svijet. Epska povijest Grčke i Rima*, Zagreb 2008.
 Frediani A., *Le grandi battaglie di Roma antica*, Roma 2002.
 Grant M., *The Twelve Caesars*, New York 1975.

- Goldsworthy A., *The complete Roman army*, London 2004.
- Goodman M., *The Roman World 44 BC-AD 180*, London, New York 1997.
- Gortan V., *Pregled rimskih državnih starina*, Zagreb 2011.
- Grimal P., *Rimska civilizacija*, Beograd 1968.
- Kleiner E. E. D., *Cleopatra and Rome*, Cambridge and London 2005.
- Leksikon antičkih autora*, prir. D. Škiljan, Zagreb 1996.
- Lengyel A., Radan G. T. B. ed., *The Archeology of Roman Pannonia*, Lexington, Budapest 1980.
- Lisičar P., *Grci i Rimljani*, Zagreb 1971.
- Maškin N. A., *Rim*, Beograd 1987.⁶
- MacMullen R., *Roman social relations 50 B.C. to A.D. 284*, New Haven and London 1974.
- MacMullen R., *Paganism in the Roman Empire*, New Haven and London 1981.
- Matijašić R., *Povijest hrvatskih zemalja u antici do cara Dioklecijana*, Zagreb 2009.
- Matyszak P., *Chronicle of the Roman Republic*, London 2008.
- Mirković M., *Istorija rimske države*, Beograd 2014.
- Musić A., *Nacrt grčkih i rimskih starina*, Zagreb 1942., pretisak 2008.
- Olujić B., *Povijest Japoda*, Zagreb 2007.
- Penna R., *Povijesno-kulturno okruženje kršćanskih početaka. Prokomentirana dokumentacija*, Split 2005.
- Povijest, Rimsko Carstvo*, knjiga 4, ur. hrv. izd., I. Goldstein, Zagreb 2007.
- Posavec V., Julio-klaudijevski kult i spomenici u Hrvatskoj, *Latina et Graeca*, n.s. 1/2001., 1, Zagreb 2002.
- Rodgers N., *Roman Empire*, London 2006.
- Scarre C., *Chronicle of the Roman Emperors*, London – New York 1995.
- Suić M., *Antički grad na istočnom Jadranu*, Zagreb 1979.
- Suić M., *Zadar u starom vijeku*, Zadar 1981.
- Zaninović M., *Ilirsko pleme Delmati*, Šibenik 2007.

Tomislav Đurić

Tri pjesme Ruđera Boškovića iz rukopisne ostavštine u Bancroft Library

Josip Ruđer Bošković, fizičar, filozof, matematičar, astronom, geodet, pjesnik, diplomat i arheolog, rođen je 18. 5. 1711. u Dubrovniku. Svoje prvo školovanje imao je u isusovačkom kolegiju u rodnom gradu. U 14. ga godini stariji brat Baro, i sam isusovac, povede u Rim na školovanje u Collegium Romanum. Tu završava srednje obrazovanje, a daljnjim trogodišnjim višim školovanjem postaje profesor filozofije i matematike.

Predaje u Fermu i Rimu u isusovačkim školama, a 1740. nasljeđuje svog učitelja na Katedri za matematiku Rimskog kolegija. Zbog puta u Englesku, na tome ga mjestu kratko vrijeme mijenja brat Baro.

Za njegovo su stvaralaštvo 40-e i 50-e godine 18. stoljeća bile najplodnije. U tom je periodu napisao 40-ak rasprava i svoje glavno prirodnoznanstveno djelo *Theoria philosophiae naturalis* (u njega je ukomponirao tematiku i teorije iz mnogih rasprava do tada napisanih, kao što su *De viribus vivis*, *De lumine*, *De continuitatis lege* i *De lege virium in natura existentium*). Sličnom se problematikom bavio i u (nezavršenim) komentarima epa filozofsko-prirodnoznanstvene naravi prijatelja Benedikta Staya.

Kao vješt geodet, iskazao se 1750. kada je s još jednim isusovcem dobio zadatak izmjere dvaju stupnjeva meridijanskog luka između Rima i Riminija te prikupljanja podataka za izradu zemljovida Papinske države.

Godine 1758., boraveći u Beču u diplomatskoj misiji u službi Republike Lucce koja je imala spor s Velikom vojvodinom Toscanom, objavljuje svoju *Teoriju*, jer je tu imao vremena za njezino doradivanje i dotjerivanje. *Teorija* je izazvala silnu pažnju pa je 1763. ponovno tiskana u Veneciji, uz prepravke i nadzor samog Ruđera koji nije bio sasvim zadovoljan bečkim izdanjem. Po povratku iz Beča u Rim zatječe primjetno neslaganje članova svoga kolegija s njegovim teorijskim postavkama iz *Teorije*, te on nezadovoljan napušta profesorsko mjesto i odlazi u Francusku. Tamo se, već poznat po svome radu, druži s velikim francuskim umovima i prosvjetiteljima.

Iz Pariza 1760. odlazi u London i tamo ostaje gotovo sedam mjeseci i tiska svoju poemu, najpoznatije književno djelo koje je dovršavao od mladosti, *De solis ac lunae defectibus*.

Nakon Londona proputovao je kontinentalnu Europu i posjetio mnoge gradove. Svoja plodna putovanja nastavio je 1761. kada je krenuo u Carigrad namjeravajući promatrati tranzit Venere ispred Sunca. No, kod otoka Teneda uhvati ga oluja te brod